

H. C. ØRSTED
Efter Maleri af C. W. Eckersberg 1822.
(Privateje)

Aanden i Naturen

H. C. Ørsteds naturmetafysiske System

Foredrag i Videnskabernes Selskabs møde den 30. oktober 1970

Af **F. J. Billeskov Jansen**

I en Fællesartikel om *Brødrene Ørsted*, i Dansk Folkekalender for 1848, siger P. L. Møller: »H. C. Ørsteds store Navnkundighed knytter sig fornemlig til Aaret 1820. Det var i dette Aar, som han selv kalder det lykkeligste i sit Liv, at han, som en tysk Lærd har sagt, »ved et af de Aandsfund, der neppe hvert Tusinde Aar falde i en Dødeligs Lod«, bragte sit, og dermed sit Fædrelands Navn til at gjenlyde i hele den videnskabelige Verden« (S. 35; ogsaa i P. L. Møllers Dansk Pantheon, 1842–51, samt i Hans Christian Oersted. Eine biographische Skizze von P. L. Möller, i H. C. Oersted: Gesammelte Schriften, I, 1853, S. XV).

Vi har altid vidst, at H. C. Ørsteds epokegørende Opdagelse af Elektromagnetismen ikke var nogen Tilfældighed, men et Resultat af aarelange Forsøg, inspireret af den romantiske Filosofi, som anende udtalte sig om Slægtskabet mellem Naturens store Kræfter. Maaske kan man vise, at denne eklatante Bekræftelse paa en Teori kom til at styrke H. C. Ørsteds filosofiske Grundanskuelse saa meget, at der næppe er Tale om en egentlig Udvikling inden for hvad man har Lov at kalde Ørsteds filosofiske System.

H. C. Ørsted fødtes 1777 i Rudkøbing, kom i 1793 til København, hvor han 1794, privat dimitteret, blev Student og 1797 tog farmaceutisk Eksamen med Udmærkelse. Han fik 1796 Universitetets Pris for en æstetisk, 1797 for en medicinsk Opgave. Det bør bemærkes, at Kravene til Besvarelsernes Omfang og Originalitet var meget mindre end nu. Men hvordan var den aandelige Situation i Danmark, i Slutningen af 1790erne, for en ung, alsidig begavet og filosofisk interesseret Person?

Svaret er: der var en Kant! Og det var den – eller ham – det gjaldt at komme ud over. I Kritik der reinen Vernunft (1781) havde Immanuel Kant paavist, at al menneskelig Iagttagelse er bundet af Anskuelsesformerne Tid og Rum og af Forstandsformer som Aarsagsbegrebet og Størrelsesbegrebet. Dette er Erkendelsens Naturlove, som skiller os fra Indsigt i Tingenes egentlige Væsen, das Ding an sich. I Kritik der praktischen Vernunft (1788) fandt Kant paa tilsvarende Maade den efter hans Mening eviggyldige Form, som bestemmer vore Handlinger, det kategoriske Imperativ, som byder os at handle saaledes, at vor Handlemaade kunde gælde for en Lov for alle. Erkendelseskategorierne bestemmer Mennesket som bundet af Naturen; som handlende Væsen er Mennesket derimod frit. Kant øjnede ikke nogen Forbindelse mellem Naturens og Frihedens Verdner, undtagen i Skønheden, som han undersøgte i Kritik der Urteilkraft (1790). Menneskeaaandens elementære Evne er Sammenfatning, Syntese; denne finder over for det skønne en særlig dyb Tilfredsstillelse; den æstetiske Glæde er uden egoistiske Motiver og derfor i Slægt med den etiske Pligtfølelse.

Hos den yngre tyske Generation opstod en ubetvingelig Trang til at forene Kants uforanderlige Kategorier i een stor Totalanskuelse. Herder kommer ved Spinozas Hjælp frem til, at der gaar een og samme guddommelige Kraft gennem Naturen, Historien og Videnskaben. Schiller uddyber Kants Lære om Kunsten. Det har dyb Betydning, mente han, at Mennesket i Kunsten er i Stand til at danne en symbolsk, fiktiv Verden, i hvilken Natur og Frihed er harmonisk forenede. (Jf. min Danmarks Digtetekunst, III, S. 10 ff.).

For dem der havde naturvidenskabelige Ambitioner, var der et bestemt, mindre Skrift af Kant, som fik afgørende Betydning. Det var hans *Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft* (1786). Heri hævdede Kant, at man uafhængig af Erfaringen, ved filosofisk Ræsonnement, kan slutte til de fundamentale Love, som regerer Naturen, f. Eks Modsætningen mellem en frastødende og en tiltrækkende Kraft. Det var denne Bog, som laa til Grund for Schellings Fremstilling i *Ideen zu einer Philosophie der Natur* (1797) og *Von der Weltseele* (1798). Schelling fandt polare Modsætninger inden for alle Naturriger, en universel Lov om Frastødning og Tiltrækning bandt Naturen til een stor Helhed. Det er sandsynligt, at Kants Afhandling, sammen med Schellings to

nævnte Arbejder, 1798 gav Henrich Steffens det Syn paa Naturens og Aandens Enhed, som han i 1802 skulde lade gaa videre til Oehlenschläger. Og det er helt sikkert, at Kants *Metaphysische Anfangsgründe der Natur* var H. C. Ørsteds store filosofiske Ungdomsoplevelse. En stor Afhandling, *Naturphilosophiens første Grunde* (i *Philosophisk Repertorium*, 2. Bind, 1799), indleder han med følgende Tesis: »Naar en Samling af Erfaringskundskaber skal kunne gjøre Paastand paa Navn af Videnskab i dette Ords ægte Betydning, saa maae disse Erfaringer sammenkjædes efter visse bestemte almindelige og nødvendige Love, der ikke selv kunne være hentede af Erfaring, men maa være beviiste uden dennes Hjælp (a priori). Forholder det sig ikke saaledes med en ordnet Erfaringssamling, saa tilfredsstillen den ingenlunde Grandskereren, men lader ham staae ved en Grændse, som han ikke er vis paa er den yderste, og viser ham Love, som han ikke tør antage for almindelige og nødvendige, fordi han veed, at Erfaringen kun kan lære os hvad som er men ikke hvad som nødvendigvis maae være«. Dernæst gennemgaar han i kritisk Referat Kants Værk, idet han forsøger at opstille en Lære om Materiens Bevægelse, der mere konsekvent end Kants hviler paa Logik og Matematik, altsaa udledes af, som Ørsted siger, »vor Kjendeevnes Natur« (S. 221; i Særudgaven af samme Afhandling som *Grundtrækkene af Naturmetaphysikken tildeels efter en nye Plan*, 1799, S. 77, i Optrykket i H. C. Ørsted: *Naturvidenskabelige Skrifter I*, 1920, S. 76). Det er samme Tankegang, der gaar igennem Ørsteds Disputats, *Dissertatio de forma metaphysices elementaris naturæ externæ*, 1799, optrykt i *Naturvid. Skr. I*, 1920, S. 79 ff.

Ørsted har ogsaa læst Schelling, men kritiserer ham skarpt: hans »tvende Bøger fortjene vist nok Opmærksomhed for de skjønne og store Ideer som man finder i dem, men formedelst den ikke ret strenge Methode, hvorved Forf. blander Erfarings-sætninger ind, uden at skille dem tilstrækkeligen fra de aprioriske Sætninger, betager Bogen meget af sin Værdie, især da de Erfarings-sætninger han anfører ofte ere grundfalske« (*Philos. Repertorium* 2. Bind, S. 223 = *Grundtrækkene* 1799, S. 79; *Naturvid. Skr. I*, 1920, S. 77). Det er her klart, at Ørsted bebrejder Schelling manglende Kundskaber i *Naturvidenskaberne*; men han synes ogsaa at indvende mod ham, at han – ligesom Kant – ikke er abstrakt nok. Ørsteds livslange Bestræbelser gaar ud paa at slaa

Bro mellem eksperimentel Erfaring og spekulativ Tænkning. I Forfatterskabet gaar to Rækker af Undersøgelser, Meddelelser om fysiske og kemiske Forsøg og Tolkninger af Verdenstotaliteten, forstaaet som *Aanden i Naturen*, som Ørsted kaldte sit Hovedværk, der udkom 1850–51, rigtignok blot som 1. og 2. Del af *Samlende og efterladte Skrifter*, der kom i ni Bind 1850–52, og hvis senere Dele indeholder mange Gentagelser og Præcisioner af de to førstes Indhold.

Aanden i Naturen: Titlen er godt valgt og lader sig vel forstaa, naar man nøjagtig kender de to Komponenters Betydning hos Ørsted.

For Kant, som for Goethe og Schiller, var Aand og Natur, der Geist und die Natur, to adskilte Verdner, Aand var Frihed, Menneskets frie Vilje og Ansvar, Natur Naturlovenes Uforanderlighed, Ufriheden. Men med Romantikken bliver de to eet; hos Schelling er Aanden den usynlige Natur og Naturen den synlige Aand. Hos Ørsted hedder det forbindende Ord *Tanke*: Naturlove er Naturtanker (I, S. 28); Aand er vore Tanker om, dvs. vor Indsigt i Naturens Lovmæssighed.

Ørsted leger ikke med Ordene. Naar han siger, at Naturens Love er Naturens Tanker, mener han noget meget præcist. Vi kan paa en Side af »Aanden i Naturen« konstatere, at han illustrerer sin Grundteori med Eksempler fra Bevægelseslæren, ligesom i den første kantiske Afhandling. Denne Side handler om den lige Linje mellem to Punkter, om Inertiens Lov og om Faldloven, og den viser en Sammenhæng i Ørstedes Naturmetafysik igennem 50 Aar. Vi vil »henvende vor Opmærksomhed paa Læren om Bevægelsen, og overbevise os om, at dens Hovedlove ere saadanne, som vor Kundskabsevne – for saa vidt som den ret forstaaer sig selv – maatte fordre, og at paa den anden Side disse Love uden vor Medvirken blive fulgte af Naturen. Vi vide Alle, at den lige Linie er den mest enkelte; vi see allerede dette, naar vi betragte den aandige Handlemaade, ved hvilken vi enten udenfor os eller i den indre Anskuelse drage en lige Linie; thi vi udføre dette med bestandig uforandret Tanke. Matematikken udvikler og beviser dette nærmere. Betænke vi nu fremdeles, at en enkelt Drivekraft maa frembringe en enkelt Bevægelse, saa vilde den første Lov, som vi vilde foreskrive Bevægelsen, være den, at enhver enkelt Drivekraft maa frembringe en retliniet Bevægelse; men see! Naturen har stedse fulgt denne Lov, uendelig længe førend Menne-

skeslægten indsaae den. At det Villieløse ikke selv kan bestemme sig til nogen Forandring, og at derfor ingen Bevægelse kan blive hverken hastigere eller langsommere eller forandre sin Retning, uden nye tilføiede Indvirkninger med andre Ord, at enhver enkelt Bevægelse maa skee med stadig Hastighed og uforandret Retning, er ogsaa en saa selvklar Fornuftnødvendighed, at man neppe skulde troe, at den rette Indsigt i denne Sag først har udviklet sig i de sidste Par Aarhundreder. Men af denne Lov følger det videre, at enhver bestandigt virkende Kraft i hvert Øieblik tilføier en ny Bevægelse lige saa stor som den, der meddeelttes i det første Øieblik, og at saaledes den frembragte Hastighed maa blive jevnt-voxende, og at den i hvert Øieblik opnaaede Fart maa forholde sig som den fra det første Øieblik forløbne Tid. Den mathematiske Betragtning af denne simple Sandhed førte til at opdage flere Love, som man aldrig tidligere havde opsporet i Erfaringen; men, som man nu, efter at man havde lært at søge dem, let fandt deri«. (I, S. 128).

Vi er nu meget nær ved Ørsteds egen vidunderlige Oplevelse i 1820 af Overensstemmelsen mellem hans egen Tanke og Naturens Tanke. To Gange i »Aanden i Naturen« bruger Ørsted det forjættende Udtryk: Hvad Aanden eller Tanken lover, holder Naturen (I, S. 18 og 74). Det første Sted har han fortalt om nogle fysisk-kemiske Opdagelser, som var foregrebet af Teoretikere. »Man kunde med nogen Forandring her anvende et Udtryk af Schiller, og sige: *Hvad Aanden lover, det holder Naturen*«.

Blandt Schillers korte Votiftafeln (1795ff.) staar en magtfuldt Hyldest til den *Kolumbus*, som er paa Vej mod en Kyst, der staar for hans indre Øje, og som, siger Digtet, hvis den ikke allerede skulde ligge derude mod Vest, vilde den nu stige op af Bølgerne. Saa stærk er Geniets Skaberkraft, fordi Naturen er solidarisk med Geniet og opfylder de Løfter, som Geniet har givet.

Steuere, mutiger Segler! Es mag der Witz dich verhöhnen,
 Und der Schiffer am Steu'r senken die lässige Hand –
 Immer, immer nach West! Dort *muss* die Küste sich zeigen,
 Liegt sie doch deutlich und liegt schimmernd vor deinem
 Verstand.
 Traue dem leitenden Gott und folge dem schweigenden Welt-
 meer!

Wär' sie noch nicht, sie stieg' jetzt aus den Fluten empor.
 Mit dem Genius steht die Natur in ewigem Bunde:
 Was der eine verspricht, leistet die andre gewiss.

Det er med skjult og berettiget Stolthed, at Ørsted benytter disse dristige Ord om Geniet!

Naturlovene samvirker: »Det som giver en Ting sin bestandige Eiendommelighed, sit Væsen, er da, som vi allerede før have fastsat, den Samfoldighed af Naturlove, hvorved den er frembragt og vedligeholdes; men Naturlovene ere Naturtanker, Tingenes Væsen beroer da paa de Naturtanker, som deri udtrykkes. For- saavidt Noget skal være et i sig sammenholdende Væsen, maa alle de Naturtanker, som deri ere udtrykte, høre sammen i een Væsenstanke; hvilken vi kalde dens Idee. En Tings Væsen er da dens levende Idee.« Med megen Livfuldhed har »Ørsted skildret Ideen eller Grundtanken i en saadan Naturting« ved Billedet af »en nedstyrtende Flod«, et Vandfald (I, S. 29–30).

»Alle Gjenstande ere da virkeliggjorte Ideer, dog saaledes at hver eenstg kun udtrykker Ideen i en hoist indskrænket Skikkelse, hvorimod det er samtlige under een Idee henhørende Naturfrembringelser, der virkeliggjøre hele Ideen i al dens Fylde; men hver i den endelige Verden saaledes virkeliggjort Idee er dog atter kun et Ledemod i en høiere, mere omfattende. Saaledes er hver Dyrearts Idee kun et Ledemod i hele Dyrerigets Idee, Dyrerigets atter af den endnu mere omfattende Idee, hvori baade Dyr- og Planteriget ere indbegrebne, dette atter et Ledemod i Jordklodens Idee, som fremstiller os en i sig selv afsluttet lille Verden, hvilken dog atter er Ledemod af et endnu høiere System.« (I, S. 34). Jordklodens Idé fremgaar af Geologien og Embryologien: »Vore Undersøgelser over Jordens Dannelse have, som vi allerede før have omhandlet, viist, at den har udviklet sig i en lang Række af Tidsaldere, og at der paa hvert nyt Udviklingstrin har dannet sig nye Plantearter og nye Dyrarter, og at de i Bygning og Skabelunde ligne saaledes den nærværende Jordalders Frembringelser, som forskellige Udførelser af een Grundtanke maa ligne hverandre. Fremdeles er det vigtigt at lægge Mærke til Udviklingsordenen. Naturen har i Jordklodens Udvikling begyndt med de Dyr- og Plantearter, som staae paa de laveste Trin, og er efterhaanden i de paafølgende Tidsaldere rykket frem til høiere Dan-

nelser, som dog paa alle tidligere Dannelsenstrin have udgjort et mindre høit udviklet Skabningsrige, end det, som Jordens Overflade nu bærer. Føi nu hertil, at de høiere Dyrearter i deres Foster-tilstand begynde fra lavere Udviklingstrin, beslægtede med dem, hvorpaa de lavere Dyr staae, og gjennebløbe herfra en Række Udviklingstrin, inden de naae det, hvortil de ere bestemte.« Jordkloden er atter blot et Led i vort Solsystem og dette atter i Mælkevejen og saaledes videre ud over alle Grænser: »Saaledes danner den grændsesløse Udstrækning et uendeligt Hele, som indeholder alle i Tilværelsen virkeliggjorte Ideer; men denne Uendelighed af Ideer er tillige indbefattet i een virkende Idee, en uendelig levende Fornuft.« (I, S. 36). Det er som Produkter af en saadan, guddommelig Fornuft, at Naturlove kan kaldes Fornufttanker.

Vi ved nu hvad Ørsted forstaar ved *det Sande*; Sandheden er den Teori, som Tanken udklækker og Naturen bekræfter. Og en »Theori er en Opfatning, et aandeligt Syn af Tingenes Fornuft-sammenhæng« (Samlede Skrifter IX, S. 104). Der er altsaa ingen Tvivl om, at vor Fornuft kan fatte *das Ding an sich*, for den er grundbeslægtet med Tingene. Blot er Indsigten ikke stor nok endnu; men den er voksende: »Det Høieste, et Menneske kan opnaae i Dannelse, er at gjennebrænge en begrændset Kundskabskreds med dyb Indsigt, og ved Hjælp af den herved opnaaede Aandsudvikling, forenet med en videbegjærlig Omskuen, at danne sig et nogenlunde klart Billede af den hele Tilværelse«. (I, S. 168). »Vor Slægt er endnu ung her paa Jorden, og synes at have en lang Fremtid til høiere Udvikling; og vi tør haabe, at de, som til en given Tid have fuldendt deres Bane her, ville andensteds kunne hæve sig til større Høider.« (I, S. 172).

Fra Erkendelsesteorien flytter vi os nu til Æstetikken, Ørsteds Opfattelse af *det Skønne*. Baade det naturskønne og det kunstskønne hviler paa et Behag ved Naturkræfter i levende Samvirken. Dette Behag er vor umiddelbare Forstaaelse af de Naturlove, der frembringer Indtrykket af Harmoni. Meget anskuelig er Ørsteds Fremstilling i Dialogen »Vandspringet«. Fysikeren Alfred og Digteren Frank sidder i Tuillerieshaven foran et stort Springvand, som hos Digteren fremkalder Drømme og Tanker og af Fysikeren forklares derhen, at disse skyldes Vandstraalernes lovbundne Lydvirkninger og de Parabelfigurer, som Øjet følger, naar Vandet sendes ud i skraa opadgaende Retning: »Man kan

vise, at denne Form [Parabolen, dvs. Parablen] er Udtrykket for en betydningsfuld Tankeenhed, og Erfaring viser, at saadanne Former af os opfattes som skjøne« (I, S. 48). »Jeg finder saaledes overalt, hvor der samvirkes efter en Mangfoldighed af Naturlove under en herskende Eenhed, en Tankerigdom; og jeg siger, at vor indre Sands, som er dannet efter samme Love, opfatter dette som Skjønhed.« (S. 49). Tonernes Verden bestaar ligeledes af fysisk og matematisk maalelige Enheder. Meget karakteristisk er her Ørsteds gentagne Benyttelse af de ejendommelige Klangfigurer. Paa Glas- eller Metalplader lægges fint Sand. Naar Pladen blev strøget af en Violinbue, »saa opstod som ved et Trylleslag en skjøn og regelbunden Figur . . . Naar et Buestrøg ikke frembragte en Tone, men blot en skurrende Lyd, saa forekom heller ingen skjøn eller symmetrisk Figur« (Samlede Skrifter III, S. 78). Ørsted var stolt over at have paavist, at Hovedfiguren for de rene Toner ikke var Diagonaler i et Kvadrat, som den tyske Fysiker Ernst Chladni havde ment, men Hyperbler. Paa Eckersbergs Maleri af Ørsted fra 1822, (gengivet foran og i Naturvidenskabelige Skrifter II, 1920) har han i Haanden den bestrøgne Plade, hvor Hyperblerne ses klart; paa et Bord ligger Violinbuen – og Kompasnaalen. Udførlig er Ørsteds illustrerede Afhandling, *Forsøg over Klangfigurerne* (Vid. Selsk. Skrifter for 1808, udgivet 1810; optrykt i Naturvid. Skrifter II). De matematiske Klangfigurer blev for Ørsted et velkomment Bevis for den nære Sammenhæng mellem Skønhed og Fornuft. Musikken udtrykker en Rigdom af Skønhed, som har Sidestykke i Kurven, der kan beskrives matematisk, dvs. af vor Fornuft. Musikken bærer Præget af samme Universalfornuft, som ytrer sig i vor Tanke. Saaledes aabner Musikken, ligesom alle de andre Kunstarter, for en indre harmonisk Verden, skønnere og rigere end nogen menneskelig Tanke, og dog er den i sit inderste Væsen i Slægt med Menneskeaanden.

Skønhed er altsaa en hemmelig Meddelelse fra Verdens inderste Sammenhæng. »Vi modtage Skjønhedsindtrykket uden at blive os den i det Skjønne indeholdte Idee bevidst« (Samlede Skrifter III, S. 85). Eller udtrykt med et andet Citat: »Det Skjønne behager os som Indtrykket af en Idee, uden at vi med det samme bliver os den bevidste« (Ibid.). Skønhedsoplevelsen er Forstaaelse af en Helhed uden at vide hvorfor og hvordan denne Helhed opstaar. Ørsted forbinder Sansningen af de Totaliteter (»Ideer«) som

Natur eller Teknik frembringer og den naturvidenskabelige Forklaring paa disse. Skønhedsindtryk er, kunde man sige, Forstaaelse uden Viden, Kundskab uden Ord, en umiddelbar Erkendelse, for hvilken man ikke kan bruge Ordet Intuition uden at lede bort fra Ørsted, hvis Æstetik, som hans Filosofi overhovedet, er en højere Rationalisme. »Indsigt er den høieste Nydelse af vor aandelige Tilværelse« (Samlede Skrifter III, S. 129) skriver Ørsted; det kunde være hans Valgsprog.

Det Sande, det Skønne og det Gode var den ørstedeske Treklang, altsaa Erkendelsesteorien, Æstetikken og Etikken. Det er i Anledning af den sidste, vi faar nøjere Kendskab om, hvad Ørsted forstaaer ved Begrebet Natur. Under Omtalen af Menneskets Handling og Ansvar er han nemlig tvungen til at bestemme Grænsen mellem de klassiske Begreber Natur og Frihed, hvor Frihed jo betyder den frie Vilje, liberum arbitrium. Og Kriteriet er endnu engang af overvejende intellektuel Karakter; der er Tanken til Forskel: »Forsaavidt Mennesket tænker, er han fri. Hans Frihed voxer med hans Tænkning. Uden denne staaer han under den ubevidste Naturs Love.« (I, S. 163). Men disse Love er jo, i deres Grund, de samme som virker i Friheden: »Tænkningen maa ifølge sin Natur virke efter de evige Naturlove, saa at dens ufornuftige Udskeielser stride imod dens Grundvæsen; her ligger der allerede en Stræben til at svække det Ondes Kraft i den Villende selv. Desuden opfordres han ved hele Tilværelsens Fornuftighed, med hvilken han staaer i uopløselig Vexelvirkning, til at lade sine Tanker indordne sig i dens Gang, saa at den frie Villies Beslutninger med en vis Almindelighed indflettes i det Heles Fornuftharmonie, uagtet den ikke er selvstændig god; men forsaavidt som de ved den onde Villie frembragte Virkninger forstyrre visse Led i Fornuftordenen, ville de selv opvække Modvirkninger, som omsider tilintetgjøre det Onde.« (I, S. 163–64). Det onde er Misbrug af Friheden og rettes, korrigeres ved Oplysning, selv om denne virker langsomt: »Vi maae . . . minde os selv om, at Aarhundreder ere korte Tidsrum i Menneskeslægten's Historie.« Roden til det onde i Verden er en Slags Uvidenhed; Dele af Menneskeslægten er nedsunket i Overtro, Vantro og Mysticisme. Det er især ved Hjælp af Naturvidenskaberne, disse Fejludviklinger kan rettes.

Men Fornuften, den evige Fornuft, aabenbarer sig ogsaa direkte, i almindelige Maksimer om Pligt og Dyd, som Kants:

»Handl efter Grundsætninger, som kunde lade sig ophøie til almindelige Love«, o.lign. »Ingen af disse Grundsætninger indeholder hele Dydens Væsen, men dog have de bidraget til at lede dem, som fattede og fulgte dem, paa Fornuftens Veie; thi een fornøftig Levnetsforskrift, som man holder ret fast paa, nøder Mennesket, hvis han ikke vil falde i talløse Modsigelser, til at rette sig efter alle andre Fornøftforskrifter, forsaavidt han fatter deres Sammenhæng med den, hvorfra han gaaer ud.« (I, S. 159–60). Dyden, det forstaar sig, er »den virksomme Villie til at føre et Fornøftliv« (Samlede Skrifter III, S. 44): »Dyd og Pligt er een og samme Fornøftfordring« (III, S. 46). »Alt det, som opfordrer os til Ret og Dyd, opfordrer os, vel forstaaet, ogsaa til et Liv i Gud, til Religion.« (I, S. 161).

Ørstedes Tankeverden er en rational Enhedsfilosofi, en Demonstration af en allestedsnærværende Aand, som har sit Udspring fra Gud. Vi kan anføre nogle betegnende Titler fra Aanden i Naturen: *Hele Tilværelsen eet Fornøfttrige* – og dette viser hen til Gud (I, S. 123 ff.). *Videnkabsdyrkningen, betragtet som Religionsudøvelse* (I, 177 ff.). *Menneskehedens Historie* viser Fornøftens Udvikling (I, S. 168) og *Gudsbegrebets Forædling* (I, S. 157).

Ak, men vanskeligt er og bliver det at bevise, at Menneskene bliver bedre. I H. C. Ørstedes Harmonifilosofi er ligesom ikke Plads for Katastrofer i Naturens eller Menneskenes Liv, for Sygdomme og Nød, for Last og Synd. I Ørstedes Filosofi er Etikken Systemets *partie honteuse*. Men ikke i hans Liv.

Nicolaj Bøgh har meddelt nogle Erindringer: *Hvad H. C. Andersen fortalte* (i Danmark. Illustreret Kalender for 1887). Og her hedder det: »Andersen sagde: Ørsted er vist den Mand, jeg har elsket højest. Jeg husker saa tydeligt engang, jeg var bleven revet ned i »Korsaren« [altsaa i Begyndelsen af 1840erne]; det var en Onsdag, og jeg skulde spise hos Ørstedes; jeg var uendelig bedrøvet, og sagde det ved Bordet, men Ørsted var ikke oplagt, jeg veed ikke . . . han hørte ikke rigtig paa mig; hans Kone var derimod meget deltagende. Jeg gik hjem og var hele Aftenen ganske bedrøvet. Klokkeren halvelve bankede det paa min Dør, og da var det gamle Ørsted: han havde saa sent paa Aftenen gaaet den lange Vej fra Studiestræde [H. C. Andersen boede paa Hotel du Nord, hvor nu Magasin du Nord ligger]. Saa kom han ind til mig og sagde: »Jeg veed slet ikke . . . min Kone har sagt mig, at De var saa

bedrøvet i Middags, og jeg har egentlig ikke bemærket det – der var noget Videnskabeligt, som i saa høj Grad optog mig. Hun siger mig, jeg ikke har været deltagende imod Dem. De veed jo, hvor meget jeg holder af Dem, og *jeg tror paa Dem*, jeg kan ikke tage fejl deri, men det er Verden, der tager fejl. De vil blive en af Alle anseet Digter«. Og saa hævede han mig saa højt og bar mig saaledes op, at jeg fik Mod. Han lagde Armene om mig og kyssede mig paa Panden og gik. Jeg blev saa bevæget, kastede mig paa min Sofa og hulkede.«

Den som i Dagliglivet handler spontant paa denne Maade mod et Medmenneske, han har ikke Behov for at spekulere over etiske Principper.